

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE POUR L'HISTOIRE DES SERBES EN CROATIE

RECUEIL DES TRAVAUX
SUR LES SERBES
EN CROATIE

12

DIRECTEUR VASILJE DJ. KRESTIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДБОР ЗА ИСТОРИЈУ СРБА У ХРВАТСКОЈ

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

12

УРЕДНИК ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

ДИНКО ДАВИДОВ

МИРА РАДОЈЕВИЋ

СОФИЈА БОЖИЋ

СЕКРЕТАР

МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

Примљено на IX скупу Одељења историјских наука од 28. новембра 2018. на основу реферата академика *Василија Ђ. Крестића, Димитрија Стефановића, Динка Давидова* и *Злајке Бојовић, дојисних чланова Мире Радојевић и Миодрага Марковића, др Мелише Милин, др Драгана Радојичић и др Софије Божић.*

АМБЛЕМ: ГРБОВИ СА ИКОНОСТАСА ЦРКВЕ СВ.
ТОМЕ У ДИШНИКУ, РАД ЈОАКИМА
МАРКОВИЋА ИЗ 1750. ГОДИНЕ

ИЗДАЈЕ:

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

НАСЛОВНА СТРАНА: ЈАНКО МАГЛОВСКИ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: НИКОЛА СТЕВАНОВИЋ

ЛЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

КОРЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

ШТАМПА: ПЛАНЕТА ПРИНТ

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Чедомир Денић</i>	Образовно-просветитељски трагови Исаије Новаковића	7
<i>Čedomir Denić</i>	Tracing the educational and enlightening work of Isaija Novaković	40
<i>Мирјана Поповић</i>	Православно становништво Далмације према статистичкој табели из средине 19. века	41
<i>Mirjana Popović</i>	Orthodox population in dalmatia, according to the statistical table from the middle of the 19 th century	65
<i>Станиша Војиновић</i>	Севастијан (Самуило) Илијћ, писац 19. века	67
<i>Staniša Vojinović</i>	Sevastijan (Samuilo) Ilijć, a 19 th -century writer	89
<i>Василије Ђ. Крестић</i>	Проглас А. Т. Брлића „Браћи Хрватима и Славонцима” из 1852. године	91
<i>Vasilije Đ. Krestić</i>	Proclamation of A. T. Brlić “To brothers Croats and Slavonians” of 1852	103
<i>Бранко Ћупурдија</i>	Домаћа радиност и занати Срба у Дрежници крајем XIX и у првој половини XX века	105
<i>Branko Ćupurdija</i>	Domestic craft and crafts of Serbs in Drežnica in the late XIX and the first half of the XX century	134
<i>Ђорђе Перић</i>	Песме српских песника у мелографским записима познатих и мање познатих хрватских мелографа (2)	135
<i>Đorđe Perić</i>	Songs authorized by serbian poets in the melographic notations of well-known and lesser-known croatian melographers (2)	178
<i>Душан Иванић</i>	Преписка Лазе Костића и Марка Цара	179
<i>Đušan Ivanić</i>	Letters of Iaza Kostić to Marko Car	186
<i>Софија Божић</i>	Дубровник између Београда и Загреба од уједињења до стварања Бановине Хрватске (1918–1939)	187

<i>Sofija Božić</i>	Dubrovnik between Belgrade and Zagreb from unification to the foundation of Banovina of Croatia (1918–1939)	203
<i>Љубинка Тошева Карповић</i>	Прилог за историју Православне општине сењске – Сава Косановић, администратор Општине 1917–1919. године	205
<i>Ljubinka Toševa Karović</i>	A contribution to the history of Serbian orthodox municipality of Senj – Sava Kosanović, administrator of the municipality 1917–1919	216
<i>Славица Гароња Радованац</i>	Слобоштина 1942. и њени бунари – прилог о геноциду у НДХ и о данашњем затирању памћења у Хрватској	217
<i>Slavica Garonja Radovanac</i>	Sloboština of 1942 and its wells – a contribution regarding the genocide in NDH and the present-day obliteration of memory in Croatia	233
<i>Сњежана Орловић</i>	Духовни живот и црквена умјетност Срба у Доњем Будачком на Кордуну	235
<i>Snježana Orlović</i>	Religious life and ecclesiastical art of Serbs in Donji Budački in Kordun	274
<i>Ивана Б. Спасовић</i>	Сећање на професора др Војина С. Дабића (1949–2017)	277
<i>Ivana B. Spasović</i>	In memory of professor Vojin S. Dabić (1949–2017)	287
	РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА	289
	РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ НАЗИВА	304

ДОМАЋА РАДИНОСТ И ЗАНАТИ СРБА У ДРЕЖНИЦИ КРАЈЕМ XIX И У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА

БРАНКО ЋУПУРДИЈА*

С а ж е т а к. – О домаћој радиности и занатима, као и о многим другим областима живота становништва Дрежнице, недовољно се зна. Задатак овог истраживања је да укаже на основне садржаје домаће и занатске радиности у Дрежници крајем XIX и у првој половини XX века, у доба када су биле у пуном процвату. У том контексту су сагледани најважнији географски и демографски подаци о Дрежници и њеним селима, основни садржаји домаће радиности и врсте занатских делатности и њихови производи, школовање занатлија од 1900. до 1945. године преко Српског привредног друштва „Привредник”, основаног 1897. године, учешће жена и мушкараца у кућној радиности и занатским активностима, страдање људи и производа домаће и занатске радиности током Другог светског рата и колонизација после тога из Дрежнице и других места Горског Котара у Бајмоку и друга места у Војводини, када је, заједно с људима, у нови завичај стигао и један број културних добара које су они произвели. Осим тога, теренско истраживање је показало да, упркос страдању Дрежнице у Другом светском рату, у народу је сачуван значајан број предмета произведених у домаћој и занатској радиности, од којих су данас многи ван примарне употребе. Имајући у виду значај теме, било би добро да један од задатака будућих истраживања буде музеолошка обрада овог културног блага, као и оног које је настало после Другог светског рата. Притом би требало обухватити и одговарајући културни инвентар Дрежничана и њихових потомака у Бајмоку.

Кључне речи: домаћа радиност и занати Срба, Дрежница, Аустроугарска монархија, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца/Краљевина Југославија, Други светски рат, страдање људи и културних добара у Другом светском рату

1. ДРЕЖНИЦА И ЊЕНА СЕЛА

Манојло Маравић сматра да је најправилније да се подручје на ком се налази Дрежница, на тремеђи Горског Котара, Хрватског приморја и Лике, а које неки географи називају Равњачко-горски појас, односно Огулинско-плашчанска подгорна удолина, зове „Поткапелско” или „Закапелско”. Пре Другог светског рата ова област, коју чине Доња, Средња и Горња Дрежница, била је највећа општина у огулинском котару. Имала је 176,27 км² површине, од чега је под шумом било 125,27 км², а обрадиве површине и пашњаци заузимали су 51 км². Највиши планински врх

налази се у Јаворници, на надморској висини од 1.375 метара.¹ Неки аутори држе да на територији Дрежнице постоји 41 село и заселак.² Али, ако се зна да се нека села, као што су Сеочани, Селиште, Брезно и Кракар, састоје од групе села и заселака, произлази да Дрежница има око 60 села и заселака.³ У међуратном периоду у Дрежници је радило пет основних школа. Прва школа подигнута је у центру Дрежнице 1832–1833, у Кракару 1912, у Брезном 1927, у Николићима 1929. и у Томићима 1929. године. Црква у центру Дрежнице саграђена је 1842. године, а посвећена је Рођењу Пресвете Богородице–Малој Госпојини.⁴ Наша истраживања показала су да на подручју Дрежнице има 15 гробаља.⁵ Она је, према неким подацима, године 1938. имала 5.800 становника, што значи да је била пренасељена јер око 1.000 хектара обрадиве пољопривредне површине крашко планинске земље није било довољно да обезбеди потребну количину хране за тако бројно становништво. У таквој ситуацији део мушке радне снаге је одлазио на рад у печалбу.⁶

2. СТАНОВНИШТВО ДРЕЖНИЦЕ

Према подацима *Државног завода за статистику Републике Хрватске: Насеља и становништво Републике Хрватске 1857–2001*, број становника Дрежнице је у другој половини XIX и почетком XX века,⁷ времену када је као део Војне крајине⁸ припадала Аустрији и Аустроугарској

1 Manojlo Maravić, *Iz prošlosti Drežnice do 1918. godine*, Partizanska Drežnica, Karlovac: Historijski arhiv, Zbornik, 12, 1982, стр. 11–13. Више о географској припадности Дрежнице и регионалном идентитету Дрежничана видети у: Милан Радека, *Горња крајина или Карловачко владичанство: Лука, Крдава, Гацка, Кајелско, Кордун и Банија*, Загреб: Савез удружења православних свештеника СР Хрватске, 1975, стр. 9; Radovan Pavić, *Zemljopisne značajke*, Gorski kotar, Delnice: Fond knjige „Gorski Kotar”, 1981, стр. 9, 23; Бранко Ђупурдија, *Историјски и друштвени темељи првој Дрежничкој њрела*, Гласник Етнографског института САНУ, 2014, LXII (1), стр. 289–291, 298–299.

2 Lako Ivošević, Mihael Sobolevski, *Drežnica između dva svjetska rata*, Partizanska Drežnica, стр. 49.

3 Уп. Бранко Ђупурдија, нав. дело, стр. 294.

4 Уп. Manojlo Maravić, нав. дело, стр. 38–40. Поједини аутори наводе да је „nova ručka škola u Krakaru” отворена 1907. године (Simo Tomić, *Kulturno-prosvjetni razvoj Drežnice do 1941. godine*, Partizanska Drežnica, стр. 532). На то су својевремено указали и неки од наших саговорника.

5 Истраживања су у лето 1988. године показала да у Дрежници има 15 гробаља, по једно у Дебелом Лугу, Понорцу, Радојчићима, Трбовићима, Јагетићима, Вукелићима, Томићима, Центру (под Матушом) и Зрнићима, а по два у Кракару (с обе стране потока; поједини Кракарци кажу „Кракарске речице„), Радловићима (старо и ново) и Брезном (Бранко Ђупурдија, нав. дело, стр. 294). У време поменутих истраживања поједина гробаља била су тешко препознатљива, као гробље у Дебелом Лугу, које се налази у шуми изнад села, у коме је тада живео један становник. У гробљу се налазило неколико дрвених крстова пободених у земљу. Чињеница да се о њему данас мало зна на свој начин сведочи да је одавно замрло.

6 Manojlo Maravić, нав. дело, стр. 12.

7 О пореклу и развоју становништва Дрежнице у ранијем периоду, од 1600. до 1800. године, видети у: Бранко Ђупурдија, нав. дело, стр. 291–293.

8 Хабзбуршка монархија је ради одбране од Турака започела стварање Војне крајине 1530. године насељавањем Срба у околину Жумберка, у унутрашњој Аустрији. На

монархији, формираној 1867. године,⁹ био у сталном порасту. Тако је 1857. године имала 2.458 становника, 1869 – 3.226, 1880 – 3.609¹⁰, 1890 – 3.839, 1900 – 4.370 и 1910 – 4.678 становника. Према истом извору, број становника је почео да се смањује већ на првом попису становништва одржаном у новој државној заједници, Краљевини Срба Хрвата и Словенаца, проглашеној 1. децембра 1918. године, а тај тренд је углавном задржан и по следећим пописима становништва, по којима је Дрежница 1921. имала 4.250, 1931 – 4.274, 1948 – 2.388, 1953 – 2.382, 1961 – 2.144, 1971 – 1.450, 1981 – 1.126, 1991 – 891. и 2001 – 729 становника.¹¹ Према последњем попису становништва, спроведеном 2011. године, Дрежница је имала 516 становника.¹²

У целини посматрано, на основу наведених података се види да је број становника Дрежнице растао до Првог светског рата, када је почео да опада. Тако је између последњег пописа проведеног у Аустроугарској монархији 1910. године, који је забележио уобичајени раст становника, и првог пописа спроведеног у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца 1921. године, број становника смањен са 4.678 на 4.250, дакле за 428 лица, на шта је, осим погибија у рату, утицала и шпанска грозница, у народу звана „шпањолица”, која се појавила пред крај Првог светског рата.¹³ У наредној деценији, што је показао попис из 1931. године, број становника износио је 4.274 лица, што значи да се повећао за 24 лица.¹⁴

потоњи развој Војне крајине „пресудно је утицало” насељавање Срба крајем XVI столећа и у XVII столећу у пограничне, опустошене делове краљевине Хрватске и Славоније. Током XVII столећа новодосељено српско становништво је у огулинско-гомирској области основало 29 насеља, међу којима је и Дрежница (Дабић С. Војин, *Војна крајина: Карловачки генералат (1530–1746)*, Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2000, стр. 3, 75–83; уп. Бранко Ђупурдија, нав. дело, стр. 292).

9 Ускоро после склапања Аустро-угарске нагодбе 1867. године и Хрватско-угарске нагодбе 1868. године (Василије Крестић, *Хрватско-угарска нагодба 1868. године*, Београд: Српска академија наука и уметности, Поседна издања, књ. CDXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 65, 1969, стр. 228–229, 233–262) Војна крајина је 1873. године развојачена и 1881. године припојена цивилној Хрватској као делу Аустроугарске монархије (уп. Mirko Valentić, *Borba hrvatskih političkih krugova za razvojačenje Vojne krajine i njezino sjedinjenje s Hrvatskom*, Vojna krajina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1984, стр. 380, 383–384).

10 Манојло Грбић износи нешто другачији податак за 1880. годину. Према њему, општина Дрежница је тада имала 204 куће и 3.679 душа (Манојло Грбић, *Карловачко владичанство*, прва књига: *Прилози к историји Српске православне цркве*, Топуско: „Сава Мркаљ”, 1990, стр. 153, 158).

11 Мирко Грчић, *Становништво и насеља Дрежнице*, Годишњак Матице дрежничке: часопис за науку, културу, књижевност и уметност, 2009, бр. 3, стр. 30. У односу на раније приказане резултате одговарајуће савезне државне институције, *Општина државна статистику Краљевине Југославије, Савезни завод за статистику ФНРЈ* и друге понудиле су за међуратни и послератни период нешто другачије резултате за Дрежницу (у чији преглед се овом приликом не можемо упуштати), што значи да нису упоредиви.

12 [https://bs.wikipedia.org/wiki/Dre%C5%BEnica_\(Ogulin\)](https://bs.wikipedia.org/wiki/Dre%C5%BEnica_(Ogulin)) (приступ 5. 12. 2017).

13 Уп. Манојло Маравић, нав. дело, 46.

14 По резултатима савезног пописа становништва, Дрежница је 31. марта 1931. године имала 4.824 становника, од тога је православној вери припадало 4.717, а римокатоличкој вери 107 становника, што значи да је српско становништво било у огромној већини

На успорен раст броја становника у том периоду утицала су и честа исељавања, једни су одлазили на рад у Француску, Белгију, Сједињене Америчке Државе и друге земље,¹⁵ а други, солунски добровољци са својим породицама, у разне крајеве Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, тј. Краљевине Југославије: у Славонију, Бачку, Банат, Београд, околину Ваљева, на Косово и Метохију, у Македонију и друге крајеве. Укупно се у међуратном периоду иселило око 260 породица и око 250 појединаца, односно око 2.000 лица.¹⁶ Тек је, упркос исељавањима, пред Други светски рат становништво Дрежнице доживело значајнији раст и умногоме надмашило бројно стање које је постојало пред Први светски рат. У прилог томе сведочи *Statistički izveštaj općine Karlovac*, по ком је Дрежница 1938. године имала 5.905 душа.¹⁷ На основу тога се може претпоставити да је пред априлски рат 1941. године, због кога уобичајени попис становништва није одржан, Дрежница имала око 6.000 душа.¹⁸ Током рата Дрежница је изгубило 864 становника.¹⁹ Највећи одлив становништва догодио се непосредно после Другог светског рата, крајем 1945. и током 1946. године, када је у Бајмок колонизовано 300 породица с око 1.704 члана.²⁰ Грубо узевши, око једна трећина становника Дрежнице се преселила у Бајмок, а један мањи део преселио се у Руму, Црвенку и друга места у Војводини. Уз губитке у Другом светском рату, то је највећи губитак становништва Дрежнице, од ког се она никада није опоравила. Осим тога, део становника Дрежнице се исељавао одлазећи на школовање, а део јер није било знатнијих улагања у привреду и развој, те тражио посао у другим местима, где су се трајно настањивали. Тако се само у Београду стекло најмање 518 породица, и то било директно из Дрежнице, било из Бајмока или других места у Југославији.²¹ Све је то временом допринело да у Дрежници данас превладавају старија домаћинства.

3. ДОМАЋА РАДИНОСТ И ЗАНАТИ

Познато је да су се Дрежничани, уз друге послове и обавезе, одавно бавили сечом шуме, обрадом и превозом дрвета. Били су на гласу као

(уп. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine*, knj. II, Prisutno stanovništvo po veroispovesti, Beograd: Opšta državna statistika Kraljevine Jugoslavije, 1938, стр. 90).

15 Lako Ivošević, Mihael Sobolevski, нав. дело, 51.

16 Nikola Tomić Bojanov, *Migracija naroda Drežnice u vremenu od 1920–1941. i njegovo učešće u NOR-u*, Partizanska Drežnica, стр. 623.

17 *Ekonomsko–društveni razvoj Partizanske Drežnice*, Rijeka: Ekonomski institut, 1972, стр. 271.

18 Уп. Lako Ivošević, Mihael Sobolevski, нав. дело, 49; Бранко Ђупурдија, нав. дело, 294.

19 Milica Banda, *Ljudski gubici na području općine Drežnica od 1941. do 1945. godine*, Partizanska Drežnica, стр. 862–863.

20 Бранко Ђупурдија, *Породица колониста у Бајмоку 1945–1948*, Београд: Српски генеалогски центар, 2010, стр. 13, 19–21, 41–42, 241–243.

21 Уп. *Телефински именик Уружења Дрежничана и Јасенчана у Београду*, Београд, 2005, стр. 5–27.

дрвосече и киријаши. Киријањем су се бавили још од доба Војне крајине па до педесетих и шездесетих година прошлог века. Многи од њих су били одлични мајстори: тесари, дугари²² и „цимермани” (тесари који стављају дрвну грађу за кров). Ти послови су од њих изискивали колективни рад и велику солидарност.²³ Њима су наставили да се баве и касније, поготово након развојачења Војне крајине 1873. године, од када су имали мање обавеза према војсци. Поједини извори сведоче да су се неки Дрежничани у време Аустроугарске монархије, осим за своје потребе, бавили производњом посуђа и других предмета од дрвета и за тржиште. Познато је да се Миланко Косановић–Миланкић (око 1833 – 1893) с браћом Савом (око 1843 – 1894) и Петром–Пепом (1848–1918) у селу Косановићи бавио „*неком vrstom zanata – izradom drvenih sudova*”. Остало је непознато да ли је Божичин син Миланко био самоук или је то од некога научио.²⁴ Један од хроничара живота у Кракару Душан Косановић – Дујица (1925–2015) наводи да су поменути браћа своју робу, зделе за ручавање у кућним задругама, кашике, посуде за пренос воде (бренте и жбање), каце за купус и воду, наћве, столове, столице, клупе, шкипове (кориташца за купање деце), таре, витла за намотавање пређе, основе за ткање и друго, продавала или замењивала за другу робу по Дрежници, а после и по околним местима. Претпоставља да су на ту браћу значајан утицај имале занатлије из Кутерева на Велебиту, који су производе од дрвета правили пре његових предака, Дрежничана, и доносили су их у Дрежницу. Сматра да су Дрежничани, због утицаја који су кутеревске занатлије имале на кракарске занатлије, ове потоње назвали „кракарски Кутеревци”.²⁵ Подаци о производњи дрвених производа у Косановићима и трговини с њима у Дрежници и околним местима су драгоцени, али се на основу њих, без поузданијих вести о пореклу и стицању занатских знања поменутих Косановића, не може са сигурношћу говорити о утицају кутеревских занатлија на кракарске занатлије.

22 Дугари су шумски радници који праве тање даске, дуге и дужице, дељане оберучним ножем, пођељачем, који се у неким другим крајевима назива „макља”. Примера ради, у Чабарском крају су дуге и дужице биле дугачке 0,5–2,5 m, дебеле 2–4 cm, широке 25–30 cm. Дебљина дуга и дужица је зависила од њихове дужине, оне од 0,55 m биле су дебеле 2 cm, од 0,80 m–2,5 cm, од 1 m–3 cm и од 1,80 m–4 cm. Од смрекових и јелових дужица прављене су качице за усољену рибу, а од букових за каблове и бачве (уп. Alojz Crnić, *Prinosi za goransku etnografiju*, Gorski Kotar, стр. 394–395).

23 Уп. Manojlo Maravić, нав. дело, стр. 12. Сва земљишта у Војној крајини су у XVII веку постала граничарско–војна добра, односно власништво државе. Крајишници и њихове задруге су имали право искоришћавања додељеног земљорадничког земљишта и одређених површина државних шума и пашњака. После укидања војно–феудалних односа Крајишници су постали власници коришћеног земљишта. На основу законских прописа из 1871. и 1873. године, њиховим имовним општинама, које су тада осниване, додељена је одређена површина државних шума и пашњака. Тако је у границама некадашњих крајишких пуковнија, и под њиховим називом, основано десет великих самосталних имовних општина, међу којима је и Огулинска имовна општина, која је имала 105.000 катастарских јутара. Циљ имовних општина је углавном био да подмирују потребе својих чланова за огревним и грађевинским дрветом. У имовним општинама је надзор над управом имала државна власт. Сабор Хрватске је 1947. године укинуо имовне општине и прогласио их општом народном имовином (Josip Šafar, *Zemljišne zajednice*, Gorski Kotar, стр. 503).

24 Milan Kosanović, *Kosanovići poreklom iz Drežnice*, Beograd: autorsko izdanje, 2004, стр. 105, 106, 115.

25 Dušan Kosanović, *Život u Krakaru*, Beograd: rukopis, 2006, стр. 19.

У време Аустроугарске монархије Дрежничани су радили у више земаља Европе и у Америци, где су се потврдили као добри радници, о чему сведочи и један детаљ из њиховог живота и рада. Ради се о томе да су некада у Америци најпознатији шумски радници били досељеници из Шведске. Али када су у Америку стигли Дрежничани, они су готово двоструко надмашили шведске радне норме радећи од 12 до 14 сати дневно, што се Швеђанима није допадало.²⁶

У новој, југословенској државној заједници Дрежничани су наставили да се баве овим послом. Према подацима из 1931. године, у општини Дрежница је од пољопривреде и шумарства живело 4.653, индустрије и заната 98 и од других занимања 172 лица. Подручје Дрежнице је у економском погледу било веома неразвијено. Основу привређивања чинили су екстензивна пољопривреда и екстензивно сточарство. Већина мушкараца способних за рад радила је на сечи шуме на подручју Дрежнице и на изради и превозу различите дрвне грађе у околне пилане и на железничку станицу у Огулину. Тим послом бавили су се и у другим шумовитим крајевима Југославије и у више других земаља. Упркос чињеници да су били одлични мајстори у изради дуга и дужица, кровних дасака, шубића²⁷, железничких прагова, кровне и бродске грађе и других производа, били су слабо плаћени и експлоатисани јер нису имали никакве стручне квалификације шумских радника.²⁸ О њиховом пословању у овом периоду огласили су се и неки веома обавештени појединци, попут Миливоја М. Савића, тада пензионисаног начелника Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије, који је о тим делатностима написао више од десет књига. У једној од њих је у два наврата поменуо Дрежничане и њихово пословање. Први пут, пишући о привредном стању у Огулину, каже: „Из Дрежнице

²⁶ Manojlo Maravić, нав. дело, стр. 36.

²⁷ Шубићи су гредице квадратног профила, прављене од тесаног, најчешће младог буковог дрвета („дуквићи“), ширине око 14 x 14 cm или око 18 x 18 cm, дужине од око 60 cm до око 2 m, прављене за продају на пилани а употребљаване за израду намештаја, столица, столова, кревата и слично. (Саговорник: Трбовић Дане (1931), родом из Ђошана у Кракару, Београд, 4. децембар 2017.). Према другим саговорницима, шубићи су дугачки и до око 5 m (Саговорник: Радуловић Марко (1945), родом из Радловића, Београд, 4. децембар 2017.) На основу тога се може претпоставити да су се у Дрежници од шубића правила и весла, што је у централним деловима Горског Котара и у Босни, где их називају „шубије“, једна од њихових основних намена. У вези с тим напомињемо да је на седницама Мешовитог повереништва, које је бринуло о шумама Карловачког генералата, одржаним у Карловцу 11, 16. и 23. фебруара 1765. године, између осталог, решено да се у Оточкој пуковнији поправи или изгради седам влака (путева), међу којима и нови пут од Дрежнице, преко Крмпота до Сења, „radi vesala i dužica“ (B. Kosović, *Prvi stručni šumarski opis i nacrt šuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od Dalmatinske medje do Mrkoplja i Ogulina*, *Šumarski list*, 1914, 6, стр. 259, 261–262 (<http://www.sumari.hr/sumlist/191406.pdf>; приступ 13. 1. 2018); уп. Alojz Crnić, нав. дело, 391, 393, 407). У шумама Босне су пре Првог светског рата прављене шубије димензија 9 x 9 cm и 12 x 12 cm, дужине 2,1 m, 3,1 m, 4,2, и 5,2 m.) Dragutin Wessely, *Bukove željezničke podvlake i vratila (šubije)*, *Šumarski list*, 1914, 6, стр. 256–258. (<http://www.sumari.hr/sumlist/191406.pdf>; приступ 13. 1. 2018). Иначе, изрази „шубићи“ и „шубије“ нису познати речницима српског и хрватског (српско-хрватског, хрватско-српског) језика ни речницима туђица у тим језицима. По свој прилици, потичу од италијанске речи, именице мушког рода, „subbio (subio)“, у множини „subbi“, што значи вратио (Mirko Deanović, *Talijansko-hrvatski rječnik*, Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1948, стр. 732, код речи „subbio“).

²⁸ Уп. Lako Ivošević, Mihael Sobolevski, нав. дело, стр. 49, 51.

иде 500–800 радника на тесање дужица, прагова, шубија и весала из буковине; из Равне Горе 500 и то специјалисте за шубије, из Бриње иду за дуге²⁹. На основу овог кратког текста види се да једино радници из Дрежнице производе више врста робе од дрвета, док радници из Равне Горе и Бриња производе по једну врсту. Други пут се поменути писац бавио Дрежничанима када је писао о стању шума и шумске индустрије у Горском Котару и Лици. У том контексту указује на то да су пре Првог светског рата букове гредице – бордонали, које су произвођене у Лици, преко Св. Јурја и Сења извожени у Јужну Француску, где су употребљаване за израду канала за воду, а у време када је он писао текст (1933) нису биле толико тражене греде колико шубије, вратила и весла, који су извожени за Северну Африку, и букове дужице за бачве. „Сада иде из Србије вратила букових око 500 куб. мет. које раде специјални радници из Дрежнице до Огулина. Рачуна се да Дрежница може дати до 200 радника специјалиста за вратила, а околина још и више.“³⁰ Ове речи су на изванредан начин признање занатском и пословном умећу Дрежничана. Тим пре би њихово избивање из кућа због рада у печалби, о чему међу њима постоје бројна предања, требало посебно обрадити.

Дуже избивање мушкараца из кућа утицало је на начин обављања послова у њиховим породицама и селима. Неки истраживачи су већ указали на то да су готово све пољопривредне послове, осим орања и кошње, обављале жене.³¹ Ипак, дешавало се да мушкарци нису долазили ни за орање и сетву. У таквим приликама жене су обављале посао саме или уз помоћ комшија, рођака и пријатеља. У селима је, иначе, постојао висок степен солидарност с болеснима, удовицама, самохраним мајкама и другима који нису били у могућности да сами обаве своје послове.³²

Шумским радницима је за сечу шуме, извлачење и тесање трупаца (куса), прављење дуга и киријање био, осим запрежних кола, во-

29 Миливоје М. Савић, *Наша индустрија, занатли, шривина и пољопривреда: Привредно стање: д. Хрватске и д. Словеније, средње и северне д. Далмације и њојединих места у нашој оствалој земљи*, Београд: Издање потпомогнуто од стране Министарства трговине и индустрије, 1933, књ. XI (св. 12), стр. 267.

30 Исто, стр. 307. Бордонали или бордунали, како се где каже, су смрекова, јелова и букова брвна и греде различитих димензија. Крајем XVIII века су све више употребљавани у бродоградилштима у Ријеци, Бақру и Краљевици (Alojz Crnić, нав. дело, стр. 391, 393). Што се тиче речи „вратило“, која има више значења, једно се односи на дрвену грађу. У северном Велебиту оно је „otesani komad bukova drva, dug 2 do 4 m (kratka i duga vratila), četvrtastog oblika, koji se u trgovini kao tehničko drvo tako naziva“ (*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio XXI (visokoroden–zaklane), Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973–1974, стр. 403–404, код речи „vratilo“, „štica ili debela daska“). Вратила су пре Првог светског рата из Босне, која је тада била део Аустроугарске монархије, углавном извожена у земље око Средоземног мора, а нарочито у Шпанију, где су употребљавана за изградњу кола, и у северну Африку, где су служила „за lake градње на канате“, док су у Аустроугарској монархији употребљавана за прављење Тонет покућства (Dragutin Wessely, нав. дело, 257). Ова градња на канате („канат“ од турског „kanad“) подразумева „крило прозора или врата“, „преграду“ и „дрвену ограду на колима са све четири стране“. (Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник српаних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј, 2007, стр. 574, код речи „канат“).

31 Manojlo Maravić, нав. дело, стр. 12.

32 Саговорнице у Бајмоку 1991–1995: Ивошевић Евица девојачко Ивошевић (1917–2007), родом из Понорца, Ђупурдија Љубица девојачко Ивошевић (1924–2014), родом из Благаја; саговорница из Београда 1991–1995: Пиља Нада, девојачко Ђупурдија (1921–2000), родом из Ђупића.

лова или коња, неопходан и разноврстан алат. Употребљаване су разне врсте малих и великих „сикира”, шпис (метални клин с ланцем) и кваке (две металне куке с два краћа ланца) за „шлајс”-извлачење и утовар трупаца, жаге (пиле), цапини (који имају дрвено држаље и шиљат метални део, служе за извлачење и утовар трупаца), мали и велики дрвени маљеви, („батови”), гвоздене кламфе/куке за учвршћивање дрвета при тесању и прављењу железничких прагова („шлипера”, „швељара”)/, дизалице („дизаће винте”) и колотурице за дизање трупаца, пођељачи (оберучни ножеви за дељање цепаних дасака), облићи/блање (за облање, глачање дрвета)/ и друго. Међу појединим алатом, као што су, на пример, секире и пиле, било је више врста, у зависности од тога за које послове су употребљавани. Тако се, међу секирама и сличним сечивима, једна употребљавала за сечење стабала, скидање коре и заокруживање крајева трупаца да не запињу при извлачењу, друга, „сикира штикарица”, за цепање дрвета, наџак за сечење мањих грана и скидање коре, брадвиль за тесање дрвета од ког се праве железнички прагови, велике греде и кровна грађа, брадва за тесање дуга и дужица итд. За велике „жаге са два рога” (с две дрвене ручке), употребљавани су називи: „чавларица”, „рибарица” (направљена од шведског челика, с утиснутим ликом рибе), „мериканка” (пореклом из САД).³³ У употреби су због квалитета пилања („жагања”) били и називи „шлингарица”, „вучица” и други, а било је и више врста мањих, једноручних и дворучних пила („жажица”). За пилање с великим тестерама, при чему сваки од двојице учесника наизменично вуче к себи, скован је и посебан израз, у ком су речи изговаране брже и спојене, без паузе између њих: „Тиксеби-јаксеби”.³⁴ Осим поменутих, у неким крајевима Горског Котара, а вероватно и у Дрежници, коришћене су још две врсте дворучних пила: пила у оквиру или разбој-пила (таларица, јарменица), и једностаснија пила без оквира (репача), која се употребљавала у севернијим деловима Горског Котара. Служиле су за пропилавање дебелих греда у тање, за пилање брвана и отесаних балвана у железничке прагове. Постојала је и таларица с два листа, која је служила за пилање дасака, тањих греда, гредица и сл.³⁵ У предузећима која су се у Горском Котару бавила сечом шуме, обрадом и превозом дрвне грађе крајем 1949. године су почеле улазити у употребу дворучне моторне пиле стране (француске, шведске, америчке) производње, али су брзо изашле из употребе, јер

33 Чавларица је немачког или америчког порекла. Код ње се „svi zupci jednako bruse”. (Вероватно се назива „чавларица” јер зупци личе на чавле – ексерс.) Касније су преобликоване, па је сваки трећи или пети зубац био равно брушен и служио је за издацивање пиљевине, док су остали зупци брушени укосом и заврнути на супротне стране. Те пиле су пред Други светски рат биле скоро потиснуте пилама американкама, које имају две врсте зубаца, резаче, који су под одређеним углом брушени укосом, и стругаче, који су брушени равно (уп. Stjepan Franciškić, Ljubomir Nežić, Josip Šafar, Josip Trohar, *Iskorišćavanje šuma*, Gorski Kotar, стр. 542).

34 Саговорници у Бајмоку 1991–1995: Томић Илија–Скендер (1909–2002), родом из Томића, Ђупурдија Дмитар (1925–2006), родом из Ђупића; саговорници у Дрежници 29. јула и 24. августа 2015: Ивошевић Богомир (1936–2017), родом из Тула; саговорници у Бајмоку 10. јула 2017: Ђупурдија Милија, девојачко Радуловић (1933), родом из Локве, Боца Ђ. Никола (1950), родом из Брезног и Радуловић Наранца девојачко Томић (1941) родом из Томића.

35 Alojz Crnić, нав. дело, стр. 393–394; Alojz Crnić, Robert Crnić, Tomislav Heski, *Pregled razvitka pilanarstva*, Gorski Kotar, стр. 583.

су биле гломазне, тешке и неподесне за руковање. Током 1960. и 1961. године су постепено увођене лакше, једноручне моторне пиле стране производње, које су се одржале.³⁶

У већини дрежничких кућа постојало је нешто од алата за обраду дрвета, а мушкарци су често сами од дрвета правили оно што им је било неопходно за домаћинство, док су приучени или школовани мајстори, столари („тишљари“), бачвари и колари („вогнари“) производили предмете, алат, оруђа, справе и превозна средства чија је израда била захтевнија. За домаћинства су од дрвета прављени: прибор за јело (кашике – „жлице“, виљушке – „пињури“, кутлаче – „калаче“, зделе – „здјеле“ – „ђеке“, тањира – „пладњи“), „кољевке“ и „зипке“ (за одмор и спавање деце), „дупци“ (сталци у којима деца стоје, дубе, и уче ходати), „шкипови“ и „бањице“ (за купање деце), столице („стоци“, „кантриге–), столови, шкриње за девојачку спрему („шкриње руварице“), амбари за брашно, креденци, ормани („ормари“), кревети, „кресе“ (мали кревети за децу), ступе, преслице, вретена („вртена“), таре за ткање, парилице (каце за прање „рубина“: веша – „робе“ и креветнине), треношци, клупе и клупице за седење, пракљаче, клупице за прање веша (чије су предње ноге краће, ради сливања воде), наћве, врата, прозори, жаганице (дебље даске за горње и доње „подове“ – таванице и патосе), посуде за држање и пренос воде или вина („бренте“, „жбаве“, „лајтићи“, „лудре“, „шкавови“ и „вучије“)³⁷, шавољи (плиће и шире качице за смештај усољеног меса), каце, бачве („лајтови“), рибежи за купус, кола, саонице („санице“) за превоз људи, саонице за превоз трупаца и другог терета („влачице“) и друго. У стварању многих од поменутог алата и производа на свој начин су учествовали и дрежнички ковачи. Они су правили металне делове за добар део алата који су користили дрвосече, тесари, дугари, киријаши, столари, колари и бачвари, алат за сопствене потребе, као и многе друге врсте алата и оруђа који су били неопходни у домаћинству, мотике, делове плуга, потковице за волове и коње, шарке, ексере и друго.³⁸

У којој мери је становништво у Дрежници било упућено на дрво и производе од њега види се и по томе што су деци прављене играчке од дрвета. О томе мало пре поменути хроничар Душан Косановић – Дујица сведочи:

„Brat Djuka je meni kao mladjem bratu napravio mala kolica. Dugačka sa rudom oko 60 santimetara. Širina tih kolica je bila oko 12 santimetara. Točkovi tih kolica

36 Danijel Lončar, *Život i rad šumskih radnika*, Gorski Kotar, стр. 558–559.

37 За разлику од других посуда за воду, које су биле затворене, шкавови су с горње стране били отворени. У њих је могло стати око 15–20 литара воде. Тридестих година XX века у селу Косановићи за парење веша и постељине жене су доносиле воду с Кракарске речице, удаљене око 250 метара. Требало је донети од 200 до 300 литара воде, а у шкаву се могло донети око 15 литара, ако је било клизаво, и мање, што значи да се око 20 пута одлазило по воду. Жене су носиле воду тако што су на главу стављале свитак а на њега шкав с водом. „Svitak se pravio od stare krpe, čajka i meke tkanine. Stara tkanina se sekla u rezance i onda se uplitala i pravio se svitak u vidu venca. Posle se to ušivalo koncem i tako se svitak učvrsti i postaje meka podloga za glavu“ (Dušan Kosanović, *Životne vetrometine*, Beograd: autor, 2005, стр. 25).

38 Саговорници из Бајмока 1991–1995: Томић Илија-Скендер, Ђупурдија Дмитар; саговорници 10. јула 2017: Радуловић Наранџа, Ђупурдија Милија, Боца Ђ. Никола.

imali su glavine, palce i gobelje sa šinama od jačeg lima. Prednji razboj je bio sa oplencom, a zadnji razboj sa srcem. Okovi su bili takvi, na tim kolicima, kao što kovač napravi na kirijaškim kolima. Kolica su bila imitacija kirijaških kola, koja su stric Milin i Niko pravili nekom kiriujašu u Jasenku. Sa ovim kolicima sam se ponosio među decom. Da ih je bilo sačuvati ova kolica bi imala veliku vrednost za muzej. Kad sam odrastao Djuka mi je napravio velika kolica sa kojima smo u mlin odvozili žito a iz mlina dovozili brašno, do naše kuće. Tako je narod donosio žito do naše kuće i odnosio brašno svojoj kući. Zaseoci Kovači i Kojići, kao i Čupići i Kelići mleli su svoje žito u našem mlinu³⁹.

На основу наведеног сведочења видимо да су дечаци благовремено припремани да се баве киријашким послом. Постепено су овладавали њиме да би, када дође време, спремни ступили у свет одраслих мушкараца. Тако су играчке на свој начин биле укључене у процес одрастања и социјализације деце.

Уз мушкарце, који су се бавили сечом шуме, обрадом и превозом трупаца и дрвне грађе и занатима, девојке и жене бавиле су се кућном радношћу. Оне су, уз све остале послове око куће, земље и стоке, преле, ткале, плеле, везле, хеклале, шлингале, кројиле, шиле и слично. Производи њихових руку су: платно, сукно, обичне и везене плате, вреће, парњаци (за покривање рубина у парилицама), ручници, блазине, биљци, прамењаша, ткане тепихе (за украшавање собних и кухињских зидова), везене куварице (за украшавање кухињских зидова), столњаци („сто`њаци”, „тишлајфери”), плетени прслуци, маје (џемпери), чарапе, шалови, капе, рукавице, зашакице, лапе (најједноставнији облик обуће) и други делови одеће („робе”), који су плетени од вуне и шивени од домаћег или куповног платна и сукна и других материјала. Кројење и шивење је једина делатност и занат у ком су равноправно учествовале жене и мушкарци. Они су стварали за себе, чланове своје породице и за друге људе. О њиховој делатности добро сведочи одећа и обућа коју су кројили, шили и правили од домаћих или куповних материјала или која је, што је био ређи случај, готова купована и ношена у Дрежници.⁴⁰

Мушку одећу и обућу углавном су чинили: платнена кошуља, платнене гаће, сукнене хлаче ужих ногавица („шпицерице”), сукнене хлаче ширих натколеница и уских потколеница („рајтозне”, сличне брич панталонама у Србији) и сукнене хлаче уобичајене ширине ногавица, штофане или сомотске панталоне уобичајене ширине ногавица и „пумпарице”, које су

39 Dušan Kosanović, *Život u Krakaru*, стр. 17.

40 Половина становништва у држави је 1928. године носила одећу од тканине произведене у кућној радности (Миливоје М. Савић, *Наша индустрија, занати и трговина: Њине основице, стање, односи, важности, њушеви, прошлости и будућности*, Сарајево: Издање Министарства трговине и индустрије, 1928, VI део, стр.15). У приближно исто време, 1930. године, у целој земљи, осим јеног дела дунавске, дравске и савске бановине (којој је припадала и Дрежница), за потребе укућана су гајени лан и конопља (кудеља), од којих је, као и од вуне, предено предиво од ког су ткани платно, сукно, тканине за разне делове одеће и покућства, што је био „рад жена”, док су котарице, дрвенерија за кућну употребу и израду кућа, ћерпич, пољопривредни алат, кола, диреке за ограду и друго израђивали „људи”, односно мушкарци (што је родна дистинкција која је важила и у Дрежници); (уп. Миливоје М. Савић, *Наша индустрија, занати, трговина и пољопривреда: Њине основице, стање, односи, важности, њушеви, прошлости и будућности*, Сарајево: издање Министарства трговине и индустрије, 1930, IX књ, I део: Привредни програм, стр. 128).

на половини ножних листова нагло сужене и припијене уз ногу, плетене вунене лапе, чарапе, штучне (плетене без приглавака) и натикаче (као чарапе, али се закопчавају са стране), куповне чарапе, кожни опанци, обојци домаће израде, куповни увијачи за потколенице (камашне), кожне дубоке ципеле (баканце) или плитке ципеле, кожне чизме (дужине до испод колена), плетени вунени прслук, шивени прслук од сукна или неке друге куповне тканине, плетена вунена маја, сукнени аљинац за хладније дане (сличан доламици), сукнена капа разних боја и равног дна (понекад двобојна, црно-црвена с ресама), шубара, плетена вунена капа, шал, рукавице и зашакице, кратки капут, одело, мантил, дугачки зимски капут и шешир. У женску одећу и обућу су углавном спадали: платнени кошуљац, комбинезон („комбине”), ткана платнена или вунена каница (пас), платнени скути, ткана вунена сукња и прегача („прегљача”), шивена „кикља” и „заслон” од куповних материјала (који су заменили ткану вунену сукњу и прегачу), плетени вунени прслук, шивени прслук од сукна или неког другог материјала, плетене вунене лапе, маја, чарапе, натикаче, шал и рукавице, куповне чарапе, кожни опанци, обојци домаће израде, сандале, плитке и дубоке ципеле, сукнени зубунац, платнени или куповни рубац, плетена вунена марама, хаљина, шос (ужа сукња од куповног материјала, дужине до око колена), кратки капутић („костим”, шивен од куповног материјала), (дводелни) костим, мантил и дугачки зимски капут.⁴¹ Комбиновање, одевање и ношење поменутих делова одеће и обуће, мушких и женских, зависили су од историјског периода у ком су ношени, годишњег доба, пола, узраста, економске моћи и других одлика њихових носилаца. У вези са тим намеће се потреба да једно од наредних истраживања буде посвећено откривању најчешћих модела одеће становништва Дрежнице.

Упоредо са стварањем добара у кућној радиности и занатским радионицама текао је и процес школовања младих занатлија који су по завршеном школовању доносили у Дрежницу нешто од новог начина пословања. Први потпунији подаци о школовању занатлија из Дрежнице потичу с почетка прошлог столећа, у време када је припадала Аустроугарској монархији. У периоду од 1900. до 1913. године из Дрежнице је преко Српског привредног друштва „Привредник”, основаног у Загребу

41 Саговорници у Дрежници 21. јула 1989. године: Томић Ненад (1906–1992) и Томић Марија, девојачко Томић (1910–1999) из Томића, 27. јула 1990. године: Зрнић Ђурађ–Ђурица (1909) из Зрнића, Вукелић Јово (1912–2000) из Пражића, Трбовић Недељка–Неђа девојачко Радојчић (1925–1993) из Којића, и Томић Марија из Томића; саговорници у Бајмоку 1991–1995. године: Ђупурдија Љубица, девојачко Ивошевић (1924–2014), родом из Благаја, Маравић Десанка, девојачко Ивошевић (1926–2010), родом из Благаја, Максимовић Даница, девојачко Маравић (1922–2008), родом из Келића, Ивошевић Евица, девојачко Ивошевић (1917–2007), родом из Понорца, Радојчић Цвјета, девојачко Ивошевић (1908–2005), родом из Благаја, Радојчић Марија–Мара, девојачко Зрнић (1933–2010), родом из Зрнића, Ивошевић Н. Бранко (1911–1993), родом из Благаја, Зрнић Дане Шнајдар (1926–2014), родом из Зрнића, Вукелић Милица, девојачко Таталовић–Ипинка (1911–1995), родом са Зечева Брда и Маравић Милица, девојачко Ђупурдија (1920–1998), родом из Ђупића; саговорници из Београда 1991–1995. године: Пиља Нада, девојачко Ђупурдија (1921–2000), родом из Ђупића, Боснић Буда (1920–2010), родом из Боснића, „شناјдер” Радуловић Илија–Ицо Берт (1912–1998), родом из Лукића, Шобот Живка–Беба, девојачко Радојчић (1923–2013), родом из Радојчића и Ивошевић Милева–Левка, девојачко Косановић (1921–2010), родом са Палица; саговорници из Бајмока 2014, 2015. и 2017. године: Ђупурдија Милица, Радуловић Наранца.

10. септембра 1897. године,⁴² отишло 36 дечака да учи занат.⁴³ Првоуписани питамац је био Милан Таталовић Пуђа. Њих седамнаесторица су учили трговачки, петорица обућарски („ципеларски”, у народу је у употреби израз „шустерски”), по двојица столарски и ременарски, по један слагарски, опанчарски, кројачки, ковачки, књиговезачки, тапетарски, штампарски, молерски и месарски занат, а један је био бандажист.⁴⁴ Учили су 14 врста заната, али се на основу расположивих извора не може утврдити да ли су сви и завршили школовање. Школовали су се у разним градовима ондашње Хрватске и Мађарске: Куманима, Сремским Карловцима, Великом Бечкереку, Огулину, Винковцима, Загребу, Сомбору, Старом Сивцу, Илоку, Мохачу, Темишвару, Баји, Новом Саду, Чаковцу, Великој Кикинди, Жупањи, Чуругу, Јасеновцу, Будимпешти, Жомбољу, Старом Врбасу, Старој Пазови, Земуну и Кевевари.⁴⁵

Према списку занимања, који је вероватно настао 1910–1913. године, питомци Српског привредног друштва „Привредник” могли су да уче 82 заната, од чега 18 трговачких.⁴⁶ По томе видимо да су питомци из Дрежнице искористили око једне шестине занатских програма који су им били на располагању. О школовању девојчица из Дрежнице нема података вероватно зато што, бар преко „Привредника”, нису одлазиле на занат.⁴⁷ У целини посматрано, „Привредник” је у сарадњи са женским

42 Петар В. Крестић, *Српско привредно руштво „Привредник“ (1897–1918)*, Београд: Историјски институт, Поседна издања, књ. 34 и Службени гласник, 2002, стр. 45.

43 Оснивање Српске банке у Загребу 1895. године претходило је оснивању „Привредника”. С оснивањем ове банке почео је организованији рад на унапређењу српске привреде, и то не само у Хрватској и Славонији, него и на поручју читаве Аустроугарске на ком је било Срба, па унеколико и изван ње, у Србији и Црној Гори. „Привредник”, који је основан у Загребу исте године када и „Савез српских земљораничких заруга”, био је саставни део активности „Српске банке”. „Све те институције имале су задатак да раде на подизању привредне моћи Срба, да систематски изграђују српско грађанско друштво у Хрватској и другим крајевима Монархије, јер је оно тада било малобројно и неспособно, како за конкуренцију на привредном пољу, тако и за било какву озбиљнију утакмицу на пољу политике” (Василије Крестић, *Време у коме је настао Привредник*, Спомен књига Српског привредног друштва „Привредник” 1897–1947, Београд: Удружење Привредникових питамаца „Владимир Матијевић”, 1984, стр. II).

44 „Бандажист” је француска реч („bandagiste”) а означава човека који производи и продаје завоје, хируршке апарате, утеге и сличне производе (Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд: Просвета, 1961, стр. 104, код речи „бандажист”).

45 Јанко Хркаловић и сарадници, *Списак питамаца са ђодацима*, Спомен књига Српског привредног друштва Привредник 1897–1947, стр. 18–239.

46 Петар В. Крестић, нав. дело, стр. 81–83.

47 Када је реч о школовању женске деце из Дрежнице у том периоду, треба поменути да је Милка Маравић студирала филологију у Београду. О томе нам сведочи разгледница која је 22. јула 1903. године из Томића у Дрежници упућена у Београд. Адреса на разгледници је написана на латиници и ћирилици: „Gospođici (stud. phil. Milki Maravić) код госп. инжењера Влајића, Beograd, Видинска ул. 6 (Srbija)”. На предњој страни разгледнице, испод слике је написано: „Lijepi pozdrav iz Drežnice svima. Tomići”. Потписао ју је извесни „Vlatko” или „Vlasko”. Познато је да су у том периоду још најмање три разгледнице, писане латиницом, упућене из Дрежнице, али нема података да су у вези са школовањем деце. Једна од њих је од исте особе и из истог села, Томићи, само четири дана касније, 26. јула 1903. године, упућена госпођи Јулијани Маравић у Загреб, која је становала у Дугој ул. бр. 8, друга је 6. августа 1904. године упућена на име „Vera da Nikolich”, која је живела у Паризу, а трећа је 24. фебруара 1906. године упућена „сијенјеној гђици” Сави Влашић, која је становала на економији Влашић у Риједи (*Приватна збирка разгледница Сјанка Борића*, Загреб, 31. август 2017).

удружењима 1904–1912. године „збринуо око 270 питомица, што је износило око 2% укупног броја шегрта”,⁴⁸ другим речима, „Привредник” је у сарадњи с добротворним задругама Српкиња од 1906. године до Првог светског рата, односно до 1923. године збринуо (око) 250 девојчица.⁴⁹ На крају овог периода, 1913. године, у Дрежници је укупно било 29 занатлија, трговаца и угоститеља, од чега 9 трговаца, 12 гостионичара и 8 осталих занатлија, постолара (обућара), колара, ковача и кројача. Те године је Ђуро Лончар основао прво мало предузеће које је имало моторну пилу и млин.⁵⁰

По завршетку Првог светског рата, слома Аустроугарске монархије и формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца седиште Српског привредног друштва „Привредник” је крајем новембра 1922. године премештено у Београд.⁵¹ У периоду од 1920. па до избијања рата 1941. године из Дрежнице су преко „Привредника” отишла на занат 82 дечака. Њих 29 је учио за трговце, 11 за обућаре, 7 за кројаче, 5 за пекаре, по 3 за месаре, коларе и угоститеље (хотелијере), по 2 за столаре, ћурчије, коваче, папучаре (папуције), лимаре и сараче,⁵² и по 1 за тапетара, бравара, ужара, сајцију, фотографа, бербера, јорганцију, штрикера и израђивача цементне робе. Укупно су учили 23 заната. Само један од њих је учио занат у Дрежници и један у Брињу, а сви остали су отишли даље, широм земље, у Карловац, Загреб, Босанску Дубицу, Београд, Зајечар, Сомбор, Суботицу, Стару Пазову, Ниш, Крагујевац, Земун, Нови Сад и друга места.⁵³

„Привредникови” питомци су 1897–1947. године имали могућност да уче 100 врста заната. Током Другог светског рата су, од 75 понуђених, најрађе бирали трговачки, обућарски, столарски и браварски занат, а затим кројачки, лимарски, ковачки, књижарски, фризерски и стаклорезачки занат итд.⁵⁴ Ђаци из Дрежнице су у међуратном периоду одабрали 23 заната, што значи да су искористили око једне четвртине укупних могућности које су им биле на располагању. Што се тиче места школовања, највећи број питомаца, од њих 36.736, колико их је било у распону од пола столећа, а који су потицали из свих земаља и предела у којима су

48 Петар В. Крестић, нав. дело, стр. 92.

49 Никола Л. Гаћеша, *Српско привредно друштво „Привредник“ (1914–1997)*, Нови Сад: Матица српска, Одељење за друштвене науке, 2004, стр. 17, 44.

50 Уп. Lako Ivošević, Mihael Sobolevski, нав. дело, стр. 50.

51 Никола Л. Гаћеша, нав. дело, стр. 13.

52 У изворима који говоре о школовању питомаца једном је употребљен израз „сатлер”, а други пут „сарач”. Ради се о истом занату, за који се у Дрежници користио израз „сотлар”. Сотлар је занатлија који од коже и других материјала прави амове, седла, узде и друге делове коњске опреме.

53 Уп. Јанко Хркаловић и сарадници, нав. дело, стр. 259–886. Поједини истраживачи указали су на то да су неке чињенице из живота „Привредникових” питомаца остале непознате. Није познато да ли су се после завршене обуке враћали у родни крај и, ако јесу, у ком броју, да ли су се задржавали у местима у која их је „Привредник” упутио на учење заната, колико је њих наставило да се бави занимањем за које су се школовали и сл. (Софија Божић, *Шејрићи, њомоћници, јосјодари: Друштво „Привредник”, њијовина и занатлиство код Срба у Хрватској (1918–1929)*, Истраживања, 2008, 19, стр. 104).

живели Срби, учио је занате у Војводини (17.223 питомца или 46,88%), Србији (10.877 питомца или 29,61%) и Хрватској (4.527 питомца или 12,32%), док је у осталим земљама био знатно мањи: у Мађарској (1.946 питомца или 5,29%), Босни (1.321 питомца или 3,59%), Аустрији (288 питомца или 0,78%), Румунији (283 питомца или 0,77%), Црној Гори (99 питомца или 0,27%), Македонији (95 питомца или 0,26%), Словенији (50 питомца или 0,14%), Италији (14 питомца или 0,04%) и Чехословачкој (13 питомца или 0,03%).⁵⁵

За развој заната и индустрије у Дрежници у међуратном периоду битно је поменути да је 1929. године основано једно веће предузеће, које је имало парну пилану с млином. Оснивачи и власници били су трговци Душан Маравић и Милан Таталовић Пуђа, некадашњи првоуписани ђак друштва „Привредник”. Уз то, познато је да су 1938. године у Дрежници биле 22 занатске радње, у којима су радили њихови власници. У вези с тим је индиктивно да је те године било 155 занатлија, али су, с обзиром на то да нису могли отворити своје радионице, одлазили за послом у друге крајеве земље или у иностранство.⁵⁶

Школоване занатлије су знања која су стекли преносили на поједине чланове породице, села и других крајева. Тако, на пример, у породици Душана Косановића – Дујице из села Косановићи, које је пред Други светски рат, 10. априла 1941. године имало 17 домаћинстава и 119 житеља, преношење ковачког, коларског и столарског заната може се пратити око осам деценија (а у широј „фамилији” око век и по, до данас). Тако је Милин Н. Косановић (1850–1902) као шеснаестогодишњи дечак отишао на ковачки занат у Сењ. По повратку са заната отворио је ковачку радњу у Косановићима. Сам је сковао и направио свој столарски алат. Бавио се и „ковачијом” и „столаријом” („тишљерајем”). Уз њега је те занате научио и син Никола (1867–1936). Никола је касније обучио полубрата (брата од стрица) Раду (1890–1985) и Радине синове, а своје синовце Стојана (1917–1992) и Ђуку (1920–2001).⁵⁷ У том селу се још један човек истог имена и презимена, Милин П. Косановић (1881–1941), бавио ковачким занатом. Он је занат изучио код ујака Милина Ивошевића Курије из Ђула у Кракару, који је држао ковачку радњу у Новом Винодолском. Очигледно је да је не само име него и занат и надимак добио по ујаку. По завршетку заната једно време радио је у Турн Северину у Румунији, а затим у челичани у Питсбургу, у Сједињеним Америчким Државама (1900–1903). По повратку у Косановиће отворио је властиту ковачку радњу у којој је радио до смрти. Његов син Никола (1905–1952) уз њега је научио коларски занат, а Душан (Дуја Курија, 1923–2005) ковачки занат.⁵⁸ Слична пракса постојала је и у другим селима Дрежнице. Тако се за ковача Симу Таталовића Симину, који је имао ковачницу у Врујцу, зна да је лечио коњима болесна копита, да је лечио

⁵⁵ Исто, стр. 102–103.

⁵⁶ Lako Ivošević, Mihael Sobolevski, нав. дело, стр. 50.

⁵⁷ Dušan Kosanović, *Životne vetrometine*, стр. 7, 179–180; Milan Kosanović, нав. дело, стр. 96–98.

⁵⁸ Milan Kosanović, нав. дело, стр. 115–117; Dušan Kosanović, *Život u Krakaru*, стр. 17.

коње од назеба, „ботунара”, као и да је у свом радном веку ковачком занату обучио више људи, према некима, око 40, из Дрежнице, Горњег брињског краја, Јасенка и других крајева.⁵⁹

3.1. Домаћа радиносћ и занати у другом светском рату

Иако поједине народне песме, вероватно због уклапања стихова у десетерац, певају да је Дрежница у Другом светском рату горела три и пет пута, у свести њеног становништва, учесника рата и истраживача овог периода познато је да су је, италијанске, усташке, немачке и четничке снаге, које су некад наступале појединачно, а некад удружено, до краја августа 1944. године нападале, разарале, палиле и пљачкале седам пута.⁶⁰ Током рата је била упориште партизанског покрета. Једно време, од 17. фебруара до 25. априла 1942. године, у њој је био смештен Главни штаб Народноослободилачких партизанских одреда Хрватске и Централни комитет Комунистичке партије Хрватске, одакле су руководили ратним операцијама.⁶¹ Током рата Дрежница је изгубила 864 становника, од чега 255 палих бораца, 529 жртава фашистичког терора и рата и 80 умрлих од тифуса.⁶² У ратним разарањима су уништаване куће и села, а стока и

59 Према Алекси Радуловићу (1911–1999), родом из села Радловићи, саговорник: Марко Радуловић, Београд, 15. јула 2017. године.

60 Maksimilijan Mance, *Na ratnom tragu 2. Primorsko-goranske udarne brigade (1942–1945.)*, Rijeka: SABA PGŽ, Naklada Kvarner d. o. o, 2012, стр. 209. О учешћу становништва Дрежнице у Другом светском рату видети и: Veljko Kovačević, *Neka iskustva iz borbi u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru 1941–1943*, Beograd: Vojnoizdavački zavod „Vojno delo”, Mala vojna biblioteka, 1955, knj. 24; *Na Javornici: uspomene i sjećanja na dane revolucije*, Ogulin: Kotarski odbor Saveza boraca, 1961; Mihael Sobolevski, *Drežnica 1941*, Ogulin: Općinski odbor SUBNOR-a-Ogulin, 1970; Jela Jančić–Starac, *Vojno-partizanska bolnica u Drežnici 1942–1944*, Zagreb: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, 1971; Đurađ Tomić, Vlado Trbović, *Život i borba Partizanske Drežnice*, Smederevo: Grafička radna organizacija „Dimitrije Davidović”, Biblioteka Dokumenti o Narodnooslobodilačkoj borbi, 1980; Veljko Kovačević, *Dani koji ne zalaze: memoari*, Rijeka: Ekspres pres, prva knjiga, 1982, стр. 109–122, 153–161; *Partizanska Drežnica*, Karlovac: Historijski arhiv, Zbornik 12, 1982.

61 Antun Giron, *Drežnica kao središte društveno-političkih organizacija kotara Ogulin i okruga Gorski kotar*, Partizanska Drežnica, стр. 407, 410.

62 Milica Banda, нав. дело, 862–863. У поменутом подацима о људским губицима, због општих, посебно идеолошких прилика у ондашњем југословенском друштву, и методологије рада по којој су прикупљани и обрађивани, нису обухваћени припадници Југословенске војске у отаџбини пореклом из Дрежнице. О њима се мало зна. У књизи Мане М. Пешута, завршеној 1966. године у Билефелду (Немачка), обрађен је четнички покрет на простору Горњокарловачког владичанства (Лике, Кордуна, Баније и Горског Котара). С обзиром на то, како је и сам аутор истакао, да је циљ књиге да у сажетом виду пружи преглед укупне драме српског становништва овог краја, појединачне судбине четника из Дрежнице остале су мање или више затомљене; <https://www.scribd.com/document/92444053/Revolucija-u-Lici-1941-1945-Mane-Pesut>, 6 (приступ 28. 11. 2017). Према властитим теренским истраживањима и литератури, из Дрежнице је потицало најмање 20 припадника четничког покрета. Они су служили војску у Плавча Драги, Јосипдолу, Гомирју, Српским Моравицама и другим местима. Већина њих је трагично завршила живот, а најмање тројица су успела да оду у иностранство, Велику Британију, Канаду и Сједињене Америчке Државе (Бранко Ђупурдија, *Породица колонијста у Бајмоку 1945–1948*, стр. 95). Ова тема изискује посебно истраживање, што подразумева идентификацију свих или бар већине припадника четничког покрета из Дрежнице, обелодањивање њихових имена, приказе животних путева и времена, места и начина погибје.

друга покретна имовина подвргаване су пљачки, од које се народ бранио и тако што је сакривао храну и најпотребније ствари у земунице. О страдању културног фонда, у ком је највише било предмета створених у кућној и занатској радиности, вероватно се никад неће сазнати тачни подаци.

Дрежница је била једна од првих слободних општина у Хрватској. Ослобођена је 8. октобра 1941. године. После тога је уследила италијанска офанзива, која је трајала од 20. X до 4. XI 1941. године. Након те офанзиве Дрежница је поново ослобођена и, осим за време окупаторских офанзива, стално је била центар слободне територије Горског Котара и Хрватског приморја.⁶³ Једна од највећих офанзива на Дрежницу била је Операције „Велика Капела”, спроведена 16–29. септембра 1942. године.⁶⁴ После ње од Дрежнице „је остао само рељеф”, а све друго, „што је људска рука створила, spaljeno је и срушено...”⁶⁵ Након офанзиве људи су се враћали на спаљена огњишта и доносили су ствари које су благовремено склонили да би их сачували за потребе свог потоњег живота. „Narod je iz svojih zemunica donosio vrata, prozore, dijelove namještaja, škrinje s robom i pokrivačima. Iz šume se vratio malen broj stoke. Silnu stoku opljačkali su Talijani i time razorili srce tamošnje privrede – stočarstvo. Mnoge kiše pale su na ljude i na stoku dok se nisu sagradili prvi krovovi. Komad lima, da se natkrije ognjište, predstavljao je pravo blago”.⁶⁶ Из ових се речи уједно види шта је становницима Дрежнице у најтежеим часовима њиховог живота, под претњом смрћу, било најважније да сачувају за потоњи живот. Оне су мали прилог великом страдању, али и спасавању становништва и његових производа, колективној биографији предмета произведених највећим делом у домаћој и занатској радиности за свакидашњу и празничну употребу. Тако се живот после офанзиве постепено враћао у Дрежницу. „Та crna zgarišta za svega nekoliko mjeseci pretvorila su se u sela s bajtama i drvenim kućama. Neprijatelj je Drežnicu poslije toga nazvao drvenim gradom, na koji će pokrenuti još mnogo divizija i izvršiti brojna zvjerstva.”⁶⁷

За потребе партизана и народних одбора, као и за потребе становништва и обнове Дрежнице радиле су партизанске радионице и приватни мајстори у властитим радионицама, ковачи, столари, обућари, кројачи, пекари и други. Партизанске радионице су углавном радиле на обнови

63 Jela Jančić–Starc, нав. дело, стр. 10.

64 Највећи напад италијанских, усташких и четничких снага на Дрежницу, Јасенак, Водотеч, Тужевић и Гостово Поље, под називом Операција „Велика Капела”, извршен је од 16. до 29. септембра 1942. године. У тој војној операцији узело је учешћа 35.550 италијанских војника, 2.000 усташа и 800 четника с једне, и 450 партизана, с друге стране (Бранко Ђупурдија, *Породица колониста у Бајмоку 1945–1948*, стр. 94). Поједини учесници и истраживачи ових догађаја наводе да је напад почео 15. септембра 1942. године (Veljko Kovačević, *Neka iskustva iz borbi u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru 1941–1943*, стр. 37; Jela Jančić–Starc, нав. дело, стр. 20–25).

65 Dimitrije Vojvodić, *Preko Kapele zimi*, Na Javornici: uspomene i sjećanje na dane revolucije, стр. 26.

66 Jelena Starc–Jančić, *Partizanska bolnica u Drežnici*, Partizanska Drežnica, стр. 469.

67 Veljko Kovačević, *Umjesto predgovora*, Na Javornici: uspomene i sjećanja na dane revolucije, стр. 11.

пилана и млинова.⁶⁸ Уз њих је радила и група тесара и помоћних радника, који су градили болнице, земунице и друге војне објекте. Припадници партизанске радионице су у пилани у Јагетићима, поред млинова и радионица, изградили и уређаје за дезинфекцију одеће и постељине из партизаских болница и војних јединица. Осим тога, направили су и парно купатило. Кад се у пролеће 1943. године појавио пегави тифус, све партизанске јединице које су долазиле у Дрежницу одмах су биле упућене у пилану ради купања и шурења веша и одела.⁶⁹ За потребе војно-партизанске болнице код Вукелића радило је неколико водара, који су на коњима и мазгама допремали воду, а током 1943. године болница је основала столарску и кројачку радионицу, пекару, праоницу рубља и радну групу за чишћење снега, набавку и цепање дрва, ложење пећи, преношење рањеника итд.⁷⁰

Домаћа радиноост девојака и жена је у рату попримила нешто другачија обележја него у миру. Оне су за себе и чланове својих породица плеле чарапе, маје, лапе, капе, шалове, рукавице и друго. У сарадњи с НОО-а, женским (АФЖ), омладинским (СКОЈ), партијским и другим организацијама⁷¹, помагале су партизане, посебно у припреми и доношењу хране, завоја, постељине и одеће, и преношењу болесника и рањеника.⁷² Тако су за болницу у Јаворници, која је имала потребу „za golemim količinama zavojnog materijala”, ткале завоје од конопљиних влакана. „Svaka dva do tri dana uz Javornicu se penjala kolona žena s košarama na glavi i hranom umotanom u čiste ručnike”⁷³

У ратом захваћеној Дрежници петорици родитеља је пошло за руком да преко „Привредника” пошаљу децу на учење заната. У четири случаја „Привредник” је то урадио самостално, а у једном случају у сарадњи с Комесаријатом за избеглице, с којим је потписао споразум о сарадњи крајем 1942. године.⁷⁴ Један од ових дечака је отишао на учење кројачког заната у Младеновац, други на учење трговачког зната у Нове Карловце, трећи на сарачки занат у Београд, четврти на столарски занат у Шабац

68 Припадници партизанских радионица имали су велике тешкоће да после непријатељских офанзива оспособе пилану у Јагетићима. За обнову пилане, која је после Операције „Велика Капела” била згариште, имали су на располагању свега неколико клешта, чекића и секира донетих из Јасенка. Знајући да без пилане не могу да буду обновљене куће и села, становништво је доносило свој алат, међу којим је, поред осталог, било више турпија и један ковачки мех. Тај алат је често био оштећен ватром, јер је страдао у пожару, али се ипак могао користити (Dragutin Šarar, *Partizanske radionice, Na Javornici: uspomene i sjećanja na dane revolucije*, стр. 108).

69 Veljko Kosanović, *Osnivanje i rad prvih partizanskih radionica, mlinova i pilana na slobodnom teritoriju Drežnice i Jasenka tokom NOB-a*, Partizanska Drežnica, стр. 416, 420; Đurađ Tomić, Vlado Trbović, нав. дело, стр. 104.

70 Jela Jančić–Starc, нав. дело, стр. 44–45.

71 Уп. Višnja Basta, *Organizacija antifašističke fronte žena u vremenu od 1941. do 1945*, Partizanska Drežnica, стр. 352–353.

72 Саговорнице из Бајмока 1991–1995: Ивошевић Евица, девојачко Ивошевић, Маравић Милица, девојачко Ђупурдија, Ђупурдија Љубица, девојачко Ивошевић, Маравић Десанка, девојачко Ивошевић, саговорница из Београда 1991–1995: Пиља Нада, девојачко Ђупурдија.

73 Jela Jančić–Starc, нав. дело, стр. 28–29, 57.

74 Никола Л. Гаћеша, нав. дело, стр. 79.

и пети на граверски занат у Београд. Последњи дечак који је отишао да учи занат, сада већ у ослобођеној земљи, био је Таталовић Анке Жељко. Он је 18. августа 1945. отишао у Београд да учи за бачвара.⁷⁵

Многи појединци у Дрежници добили су надимке („шпиц намете“) по послу којим су се бавили, па је тако уз њихова лична имена додавано: „Кириција“ (мада је у народу за људе који се баве превозом дрвне грађе и друге робе употребљаван назив „киријаши“), „Шнајдар“ (иако се у народу за кројаче користио израз „шнајдер“), „Опанчар“, „Сотлар“, „Шустер“, „Курија“, „Ковач“, „Бачвар“, „Цестар“ и други надимци. Временом су се ти надимци преносили и на остале чланове породице. Имајући у виду да у Дрежници читава села носе исто презиме и да има много људи с истим именом и презименом, таква пракса показала се као корисна јер се на основу ње лако може идентификовати један од више појединаца истог имена и презимена. То, уосталом, важи и за остале надимке у Дрежници, који своје корене имају у другим областима живота.

4. ЗАКЉУЧАК

Домаћа радиност и занати у Дрежници крајем XIX и у првој половини XX века почивали су на општим привредним могућностима и потребама њеног становништва. Плодна традиција бављења народном радиношћу и занатима израз је ондашњег начина живота у ком су жене биле суверене у кућној радиности, производњи платна, сукна и плетива, одеће и других производа насталих на тој основи, а мушкарци у сечи шуме и обради и превозу дрвне грађе, као и у многим занатима. Једини занат који су жене и мушкарци равноправно делили је кројачки. У периоду 1900–1913. и 1920–1945. године 124 дечака из Дрежнице су учили занат преко Српског привредног друштва „Привредник“. У првом од назначених периода учили су 14 а у другом 23 заната. О девојчицама нема података највероватније зато што и није било питомица из Дрежнице. Извори сведоче да је 1938. године у Дрежници било 155 занатлија. С обзиром на то да се ради о знатно већем броју занатлија од броја ђака који су учили занат преко „Привредника“, може се претпоставити да су дечаки одлазили на занат и другим путевима, мимо поменутог привредног друштва, или да су поменути бројем обухваћене и полупрофесионалне занатлије, које су занатске вештине стекле мимо школовања, код дрежничких и других занатлија, које су биле школоване, или, што је највероватније, и једно и друго. Школоване занатлије, дакле, даље су обучавале рођаке, комшије, пријатеље и друге, тако да се занатским пословима, поготово онима којима је дрво било основна сировина, ког је у локалном окружењу било у довољној мери, бавио знатно већи број људи. Производи њихових руку, као и они сами, страдали су током Другог светског рата. Ратни пожар захватио је не само људе него и њихове творевине, њихов културни инвентар. Оно што је од тих творевина преживело, преживело је захваљујући томе што су их људи сакривали у земуницама. Тачан инвентар уништених културних добара, нажалост, нећемо никад сазнати. Један део тог културог инвентара, који је преживео рат, колонизацијом је донет у Бајмоку, углавном крајем 1945. и средином марта и у јесен

75 Уп. Јанко Хркаловић и сарадници, нав. дело, стр. 888, 890, 907, 916.

1946. године, као и каснијим доласцима и удајама девојака, и ту, заједно са својим власницима, у измењеним природно-географским и друштвеним условима наставио је свој живот, а други део је ту и створен. Било би добро да ово културно благо Дрежнице, које је данас умногоне ван примарне употребе, буде музеолошки обрађено. У истраживање би ваљало укључити и део културних добара који се налази у Бајмоку, тим пре што је тамо насељен значајан део становништва Дрежнице и што се у новом завичају културне вредности понекад боље сачувају него у старом завичају.

5. ПРИЛОГ

„ПРИВРЕДНИКОВИ“ ПИТОМЦИ ИЗ ДРЕЖНИЦЕ ОД 1900. ДО 1945. ГОДИНЕ

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
1	18. 09. 1900.	848	Таталовић Милан Филипов	5 Дрежница	Вукова(ја) и Дан(ило), Берков Јоца	Шил Макс (Schill Max), трг., Кумане
2	27. 11. 1901.	1.442	Маравић Милан Лазин	16 Дрежница	А. П. Рађеновић	Српска штампарија, слагар, Загреб
3	03. 09. 1902.	1.809	Таталовић Илија Савин	57 Дрежница, Огулин	Вуковајац Данило	Севдић Никола, трг., Ср. Карловци
4	22. 02. 1904.	2.703	Маравић Петар Петров	37 Дрежница	Томић Раде, учитељ	Хајдушка Јене (Hajduska Jenö), трг., Вел. Бечкерек
5	05. 03. 1904.	2.722	Таталовић Сава Николин	Дрежница	Томић Ђуро, учитељ	Радуловић Томо, опанчар, Огулин
6	18. 04. 1904.	2.760	Таталовић Владислав Николин	70 Дрежница	Браћа Ђ. Чакра, трговци	Тодоровић Коста, трг., Винковци
7	30. 12. 1904.	3.369	Ивошевић Милош Николин	26 Дрежница	Милојевић Љубомир, учитељ	Микулинић Г., трг., Загреб
8	13. 10. 1906.	4.459	Таталовић Ђуро Лазин	85 Дрежница	Томић Раде, рав. учит., Панић Коста	Дерфлер Антал (Dörfler Antal), трг. шп., Сомбор, Бајски пут (Bajai ut)
9	16. 02. 1907.	4.769	Зрнић Буде Данин	Дрежница	Томић Раде, учитељ	Теодоровић Душан, трг., Ст. Сивац
10	20. 02. 1907.	4.771	Таталовић Миле Михаилов	Дрежница	Томић Раде, учитељ	Бернхарт Ловро (Bernhardt Lovro), трг., Илок

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
11	16. 10. 1907.	5.224	Маравић Дмитар Михаилов	Дрежница	Трбовић Никола, парох	Столар Ференц (Stollar Ferenz), столар, Мохач
12	07. 11. 1908.	6.285	Таталовић Дмитар Јованов	Дрежница	Томић Раде, учитељ	Џифра Калман (Czifra Kalman), ременар, Мохач, Главна улица (Фе уца, Fő utca) 79
13	21. 10. 1909.	6.903	Таталовић Стојан Анин	Дрежница	Томић Раде, учитељ	Смиљанић Н., кројач, Огулин
14	07. 12. 1909.	7.018	Маравић Душан Савин	Дрежница	Томић Раде, учитељ	Чордаш Мађаш (Csordas Matyas), ковач, Темишвар, Рекашки пут (Rekasi ut) 26
15	14. 06. 1910.	7.173	Вукелић Петар Максимов	21 Дрежница	Томић Раде, учитељ	Штерн Вилмош (Stern Vilmos), књиговецац, Баја, Лампашки пут (Lampa ut)
16	06. 12. 1910.	7.696	Зрнић Раде Илијин	99 Дрежница	Ивошевић Симеон, свештеник	Џиглер Аугуст (Ziegler Aúgúst), Нови Сад, бандажист
17	28. 04. 1911.	7.907	Маравић Миле Савин	110 Дрежница	Томић Раде, учитељ	Симер Мартон (Szimmer Marton), Темишвар, тапетар
18	26. 07. 1911.	8.042	Таталовић Михаило Николин	70 Дрежница	Ивошевић Симеон, капелан	Салаи Иштван (Szalay István), Чаковац, столар
19	23. 08. 1911.	8.149	Таталовић Душан Михаилов	114 Дрежница	Томић Раде, учитељ	Српска штампарија, Загреб, штампар
20	29. 08. 1911.	8.176	Зрнић Лазо Алексин	81 Дрежница	Томић Раде, учитељ	Веџл Јанош (Wetzl Janos), В. Кикинда, трг. коже
21	15. 09. 1911.	8.314	Вукелић Дмитар Илијин	21 Дрежница	Ивошевић Симеон, свештеник	Макерт Фани (Mackert Fanny), Чаковац, ременар

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
22	21. 11. 1911.	8.596	Таталовић Раде, старатељ Тодор Боснић	Дрежница	Вукелић М., парох	Мат Бруншмид (Math Brunschmid) и син, Жупања, трг. шп.
23	18. 04. 1912.	8.847	Вукелић Станко Лазин	15 Дрежница	Ивошевић Симеон, свештеник	Пауковић Лазар, Чуруг, трг. гал.
24	23. 08. 1912.	9.139	Маравић Миладин Николин	37 Дрежница	Ивошевић Симеон, парох	Бачић и друг, Јасеновац, трг. меш.
25	09. 09. 1912.	9.225	Таталовић Душан Анин	141 Дрежница	Вукелић М., парох	Такач Лајош (Takacs Lajos), Будимпешта, ципелар
26	14. 10. 1912.	9.408	Ивошевић Ђуро штић. Михаилов	25 Дрежница	Ивошевић Симеон, свештеник	Рајтер Адолф (Reiter Adolf), Жомбаља, трг. меш.
27	13. 01. 1913.	9.611	Ивошевић Стево Илијин	17 Дрежница	Ивошевић Симеон, катихета	Абрахам Мано, Ст. Сивац, молер
28	16. 08. 1913.	9.937	Трбовић Миле Ђурђев	42 Кракар, Дрежница	Вишњић Милка, учитељица	Карић Јован, Будимпешта, ципелар
29	16. 08. 1913.	9.940	Ивошевић Милан Дмитров	34 Кракар, Дрежница	Вишњић Милка, учитељица	Станков Стева, Ст. Врбас, ципелар
30	21. 08. 1913.	9.945	Косановић Лазо Радин	15 Кракар, Дрежница	Вишњић Милка, учитељица	Шулд Петер (Schuld Peter), В. Кикинда, трг. шп.
31	21. 08. 1913.	9.948	Ивошевић Никола Дмитров	21 Кракар, Дрежница	Вишњић Милка, учитељица	Илић Жарко, Ст. Пазова, трг. шп.
32	12. 09. 1913.	10.038	Таталовић Васиљ Радин	100 Дрежница	Ивошевић Симеон, капелан	Ваш Јожеф (Vass József), Сомбор, ципелар
33	25. 09. 1913.	10.103	Таталовић Раде Ђурин	8 Дрежница	Ивошевић Симеон, капелан	Rukavina Josip, Земун, ципелар
34	25. 09. 1913.	10.106	Таталовић Стево стр. Ђуро Маравић	8 Дрежница	Ивошевић Симеон, капелан	Луцер Антон (Lutzer Anton), Кевевара, месар
35	25. 09. 1913.	10.108	Трбовић Дмитар Божин	8 Кракар, Дрежница	Вишњић Милка, учитељица	Фаркаш Михаљ (Farkas Mihály), Баја, трг. стакла

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
36	26. 12. 1913.	10.422	Косановић Петар Николин	15 Кракар, Дрежница	Вишњић Милка, учитељица	Валиш Јанош (Walisch János), Темишвар, трг. шп.
37	14. 12. 1920.	11.276	Маравић Никола Ђурин	43 Дрежница	Лончар-Трбовић Драга	Белић и Крачун, Панчево, трг.
38	29. 07. 1922.	12.199	Маравић Миле Симин	33 Дрежница	Трбовић Никола, парох, Дрежница	Таталовић Раде, трг., Дрежница
39	21. 08. 1922.	12.288	Таталовић Симо Симин	108 Дрежница	Жарковић Стојан, катихета, Огулин	Керн Петар, трг., Бела Црква
40	15. 01. 1924.	13.960	Батинић Сима, Николин	Дрежница, Огулин	Трбовић Никола, парох, Дрежница	Ђаковић Милан, колар, В. Кикинда
41	28. 11. 1924.	15.735	Таталовић Раде Душанов	95 Дрежница	Радека Никола, судски официр, Карловац	Мутавцић Миливој, трг. меш., Карловац
42	07. 03. 1925.	16.161	Таталовић Стојан Симеонов	Дрежница	Марковић Алекса, парох, Ђалић Илија, чиновник	Јеремић С. Јеврем, кројач, Београд
43	23. 03. 1925.	16.213	Маравић Никола Николин	31/82 Дрежница	Узелац Стево, трговац	Маравић Филип, сатлер, Бриње
44	20. 09. 1930.	24.419	Таталовић Сава Марков	14 Дрежница	Пауновић Н. Михајло, учитељ, Дрежница	Недин Милан, сарач, Вел. Кикинда
45	18. 10. 1930.	24.563	Таталовић Ђурађ, стар. Михајло Таталовић	Дрежница	Пауновић Н. Михајло, учитељ, Дрежница	Хотел „Слобода“ Д. Д., хотелијер, Сомбор
46	19. 12. 1930.	24.766	Зрнић Милан Ђурђевић	106/333 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Јаковљевић Ј. Хајим, трг. гал., Београд, Поенкарова 19
47	20. 11. 1931.	25.477	Таталовић Раде Радин	18 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Самарцић Живорад, тапетар, Шабац

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
48	13. 09. 1932.	26.130	Радуловић Ђуро Душкин	67 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Раковић Калин, столар, Зајечар
49	13. 09. 1932.	26.131	Радуловић Васиљ Лазин	67 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Хомолка Павле, месар и кобасичар, Бездан
50	13. 09. 1932.	26.132	Маравић Миладин Илијин	77 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Бешлин Матеја, трг. меш., Уљма
51	20. 09. 1932.	26.161	Зрнић Никола Љубин	99 Дрежница	Зрнић Радослав, трговац, Загреб	Мајстер Едуард (Meister Eduard), бравар, Иланца
52	04. 12. 1932.	26.441	Маравић Ђуро Ђурђевић	35 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Кутрички Светислав, обућар, Вршац
53	05. 02. 1933.	26.603	Таталовић Раде Симин	44 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Лукић Љубоје, трг. меш. гв., Шабач
54	09. 02. 1933.	26.607	Радуловић Јован Лазин	86 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Предић Александар, ћурчија, Вршац
55	09. 02. 1933.	26.608	Радуловић Никола Милин	67 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Мијатов Петар, ћурчија, Ст. Футог
56	11. 02. 1933.	26.616	Радуловић Никола Радин	47 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Динић Борисав, трг. ман. кол., Сопот
57	26. 11. 1933.	27.308	Маравић Миле Наранчин	37 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Северовић Градиња, пекар, Бјеловар
58	26. 11. 1933.	27.309	Маравић Ђуро Васиљевић	37 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Ђурђевић Радивој, трг. меш., Долово
59	26. 11. 1933.	27.310	Маравић Раде Јеличин	31/82 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Матић Светозар, пекар, Ст. Врбас

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
60	26. 11. 1933.	27.311	Таталовић Ранко Јованов	53 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Лежаков Рада, ковач, Вел. Кикинда
61	26. 11. 1933.	27.312	Таталовић Милутин Манин	16/143 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Матијаш Јосип, пекар, Нова Градишка
62	26. 11. 1933.	27.313	Зрнић Никола Шпирин	40 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Ђелмиш Гавро, трг. меш., Суботица
63	30. 11. 1933.	27.322	Вукелић Миленко Николин	95/6 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Недељков Јован, обућар, Бегеј Св. Ђурађ
64	07. 12. 1933.	27.342	Зрнић Мирко Алексин	40 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Џикота и комп., трг. меш., Бос. Дубица
65	31. 12. 1933.	27.371	Трбовић Миле Манин	61/12 Кракар, Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Стовариште текст. Косте Илића синови АД., трг. ман., Ниш
66	02. 02. 1934.	27.413	Маравић Миладин Јеличин	82/31 Празићи, Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Каменковић Каменко, кројач, Зајечар
67	18. 05. 1934.	27.638	Маравић Михајло Николин	94 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Димитријевић Ранко, обућар, Београд
68	19. 05. 1934.	27.644	Радуловић Душан Радин	47 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Амаловић Никола, трг. кол. бак., Крагујевац
69	19. 05. 1934.	27.645	Маравић Милан Савин	110 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Бранковић Душан, сајџија, Крагујевац
70	19. 05. 1034.	27.647	Радуловић Мићан Дмитров	26 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Стефановић Милан, трг. меш., Лозница
71	19. 05. 1934.	27.648	Радуловић Светозар Ђурђевић	23/158 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Калмар Јосип, тр. меш., Сомбор

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
72	07. 06. 1934.	27.664	Зрнић Ђуро Дмитров	99 Зрнићи, Дрежница	Косовић Н. Стеван, чиновник, Загреб	Турк Славко, кројач, Загреб
73	25. 01. 1935.	28.182	Таталовић Душан Миланов	138/5 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Херц и син, фабр. саламе, Бан. Карловац
74	19. 03. 1935.	28.287	Таталовић Михајло Манин	16/143 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Брадић Петар и Синови, трг. меш., Трстеник
75	30. 03. 1935.	28.307	Таталовић Лазо Јовин	53 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Димић Душан, колар, Петровград
76	02. 04. 1935.	28.312	Таталовић Срђан Вајин	332/104 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Мијановић Иван, фотограф, Панчево
77	24. 05. 1935.	28.418	Трбовић Душан Тодоров	12/43 Кракар, Дрежница	Жагровић Анка, учитељица, Кракар	Радивојевић Станимир, обућар, Београд, Његошева 68
78	26. 05. 1935.	28.426	Косановић Милан Милинов	115/15 Кракар, Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Предојевић Живан, папуџија, Ст. Пазова
79	26. 05. 1935.	28.427	Косановић Душан Милин	47 Кракар, Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Петровић Д. Миодраг, месар, Смед. Паланка
80	26. 05. 1935.	28.432	Трбовић Михајло Радин	27/161 Кракар, Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Черегењи Шандор, ков. и потк., Врањево
81	21. 08. 1936.	29.521	Таталовић Милан Душанов	Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Жакула П. Никола, трг. кол., Београд
82	22. 08. 1936.	29.529	Маравић- Таталовић Мане Николин	112 Дрежница	Пауновић михајло, учитељ, Дрежница	Стојаков Пера, кројач, Црепаја
83	02. 10. 1936.	29.694	Таталовић Душан Марков	14 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Кауфман Јулијо, пекар, Нови Сад

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
84	08. 04. 1937.	30.144	Маравић Миладин Јованов	37/89 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Винтерштајн Петар, изр. цем. робе, Ст. Сивац
85	09. 04. 1937.	30.156	Маравић Миле Илијин	94 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Андрић Марко, у жар, Земун
86	21. 04. 1937.	30.194	Маравић Симо Николин	94 Дрежница	Пауновић Михајло, учитељ, Дрежница	Русин Коста, обућар, Панчево
87	27. 05. 1937.	30.299	Маравић Симо Алексин	54/230 Дрежница	Пауновић Михајло, упр. шк., Дрежница	Маринковић Милорад, ципелар, Суботица
88	03. 06. 1937.	30.323	Радуловић Алекса Лазин	81 Дреж. Брезно, Дрежница	Фербежар Матија, упр. шк., Дреж. Брезно	Миливојевић Драгомир, лимар, Књажевац
89	03. 06. 1937.	30.330	Трбовић Раде Савин	58 Дрежница	Пауновић Михајло, упр. шк., Дрежница	Новак уд. Андраша, папучар, Стари Бечеј
90	10. 06. 1937.	30.355	Радуловић Живко Душанов	13 Дреж. Брезно, Дрежница	Фербежар Матија, учитељ, Дреж. Брезно	Рајилић П. Д., трг. меш., Бос. Нови
91	22. 07. 1937.	30.484	Боснић Миле Јованов	1 Дреж. Брезно, Дрежница	Фербежар Матија, упр. шк., Дреж. Брезно	Кречковић С. Момир, трг. меш., Шабац
92	31. 07. 1937.	30.500	Таталовић Милин Марков	51 Дрежница	Пауновић Михајло, упр. шк., Дрежница	Марјановић Сретен, трг. кол., Београд, Вој. Степе 13
93	31. 07. 1937.	30.503	Боснић Сава Сарин	216/46 Дрежница	Пауновић Михајло, упр. шк., Дрежница	Пашт Матија, обућар, Нови Сивац
94	31. 07. 1937.	30.507	Зрнић Миленко Ђурин	81 Дрежница	Пауновић Михајло, упр. шк., Дрежница	Нинић и Николић, трг. ман. гал., Ђуприја
95	31. 07. 1937.	30.515	Маравић Душан, Сарин	61 Дрежница	Пауновић Михајло, упр. шк., Дрежница	Мирковић Сава, кројач, Панчево

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
96	29. 10. 1937.	30.911	Маравић Илија Миланов	33/180 Дрежница	Новосел Марија, учитељица, Дрежница	Кутњак Иван, обућар, Београд, Пашићева 8
97	14. 12. 1937.	31.110	Маравић Живко Игњатијин	32 Дрежница	Новосел Марија, учитељица, Дрежница	Богојев Душан, кројач, Панчево
98	09. 02. 1938.	31.242	Ивошевић Душан Пантин	22 Понорац, Огулин	Мијатовић Ђ. Марија, упр. шк., Муслински Поток	Штајнер Д. Аврам, трг. кол., Београд, Јеврејска 20
99	21. 08. 1938.	31.977	Радуловић Душан Лазин	60 Дреж. Брезно, Дрежница	Фербежар Матија, упр. шк., Дрежн. Брезно	Стефановић Станко, трг. меш., Бежанија
100	12. 10. 1938.	32.224	Трбовић Милан Манојлов	8 Кракар, Дрежница	Ивановић Т. Миленко, учитељ, Кракар	Николи(ћ) Ј. Илија, трг. гв., Алексинац
101	13. 10. 1938.	32.242	Зрнић Славко Шпирин	40 Дрежница	Жутић Ђорђе, парох, Дрежница	Шмитуц Петар, штрикер, Кула
102	13. 10. 1938.	32.243	Таталовић Срђан Јовин	52 Дрежница	Жутић Ђорђе, парох, Дрежница	Трифонов Радивој, колар, Баваниште
103	13. 10. 1938.	32.244	Зрнић Дане Душанов	106 Дрежница	Жутић Ђорђе, парох, Дрежница	Стефановић Иван, кројач, Вршац
104	13. 10. 1938.	32.247	Зрнић Алекса Дмитров	99 Дрежница	Жутић Ђорђе, парох, Дрежница	Петровић Војислав, лимар, Пожаревац
105	06. 12. 1938.	32.529	Таталовић Драган Душанов	95 Дрежница	Жутић Ђорђе, парох, Дрежница	Тешић Немања, обућар, Шид
106	08. 12. 1938.	32.540	Маравић Михајло Ђурин	9 Доња Дрежница, Дрежница	Жутић Ђорђе, парох, Дрежница	Решић Иван, обућар, Београд, Топл. Венац 7
107	24. 07. 1939.	33.374	Ивошевић Раде Божин	38 Дебели Луг, Јасенак	Петровић Јоаникије, парох, Јасенак	Грујић уд. Љубица, хотелијер, Брчко
108	01.08. 1939.	33.393	Трбовић Раде Илијин	48 Кракар, Дрежница	Жутић Ђорђе, парох, Дрежница	Радонић Браћа, хотелијер, Пожаревац

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
109	18. 10. 1939.	33.830	Маравић Неђељко Савин	110 Дрежница	Жутић Ђорђе, парох, Дрежница	Донго Павле, бербер, Београд, Кнеза Павла 94
110	21. 10. 1939.	33.845	Таталовић Ранко Радин	16/141 Дрежница	Грковић Раде, упр. шк., Дрежница	Дробњак Станко, столар, Београд
111	25. 01. 1940.	34.166	Томић Ненад Стевин	401/7 Дрежница	Новосел Марија, учитељица, Дрежница	Јаковљевић Михаило, јорганица, Београд
112	26. 01. 1940.	34.173	Радојчић Божо Николин	30 Радојчићи, Дрежница	Берговић В. Елизабета, учитељица, Кракар	Брум Георг, обућар, Краљевићево
113	27. 06. 1940.	34.655	Ивошевић Милован Мирков	38 Дебели Луг, Јасенак	Мамула Р. Данило, парох, Јасенак	Кабас Павел, трг. меш., Стара Пазова
114	11. 09. 1940.	34.892	Радуловић Михајло Тодоров	254 Дрежница	Грковић Раде, упр. шк., Дрежница	Набав. задр. железн. служб., трг. кол., Краљево
115	05. 10. 1940.	34.991	Таталовић Никола Тодоров	18 Дрежница	Жутић Ђорђе, парох, Дрежница	Бранковић Љубомир, трг. меш., Кутина
116	30. 10. 1940.	35.112	Радуловић Недељко Миличин	98 Дрежница	Грковић Раде, упр. шк., Дрежница	Васић Василије, трг. кол., Београд
117	30. 11. 1940.	35.237	Вукелић Никола Пантин	7 Вукелићи, Дрежница	Грковић Раде, упр. шк., Дрежница	Сауерланд Јован, трг. гв., Ковин
118	06. 03. 1941.	35.508	Таталовић Никола Михајлов	114/380 Дрежница	Грковић Раде, упр. шк., Дрежница	Куку Лазар, пекар, Бела Црква
119	10. 07. 1941.	35.588	Ивошевић Бранко Лазаров	Дрежница	Јанковић Срећко, учитељ, Ракова Бара	Срећковић Драгољуб, кројач, Младеновац
120	12. 07. 1941.	35.590	Ивошевић Милан Лазаров	Дрежница	»Привредник«	Иванић Стеван, трг. меш., Нови Карловци
121	14. 04. 1942.	35.677	Маравић Душан Михаилов	54 Дрежница	»Привредник«	Томић Бранислав, сарач, Београд
122	08. 06. 1943.	36.330	Ивошевић Ђуро Николин	Кракар, Дрежница	Танасић К. Драгутин, трговац, Шабац	Орлић Фрањо, столар, Шабац

Ред. бр.	Дан, месец и година доласка	Редни број питомца	Презиме, име и име оца	Одакле је	Посредник, односно повереник	Послодавац, струка и место
123	18. 12. 1944.	36.680	Радојчић Милан Николин	30 Радојчићи, Дрежница	Избеглички дом, Београд	Кан Лудвиг, гравер, Београд
124	18. 08. 1945.	36.705	Таталовић Жељко Анкин	Дрежница	„Привредник“, Београд	Живковић Стеван, бачвар, Београд

Извор: Јанко Хркаловић и сарадници, *Списак њихомаца са њодацима*, Спомен књига Српског привредног друштва „Привредник” 1897–1947, Београд: Удружење Привредникових питомаца „Владимир Матијевић”, 1984, 18–239, 259–916

Скраћенице: изр. цем. робе – израђивач (произвођач) цементне робе; ков. и потк. – ковач и поткивач; набав. задр. железн. служб. – набавна заруга железничких службеника; рав. учит. – равнатељ (управник) учитеља; трг. – трговац; трг. гал. – трговац галантеријом; трг. гв. – трговац гвожђем; трг. меш. гв. – трговац мешовитим гвожђем; трг. меш. – трговац мешовитом робом; трг. ман. – трговац мануфактурном робом; трг. кол. – трговац колонијалном робом; трг. кол. бак. – трговац колонијалним бакалуком; трг. ман. кол. – трговац мануфактурном и колонијалном робом; трг. ман. гал. – трговац мануфактурном робом и галантеријом; трг. шп. – трговац шпецерајем; упр. шк. – управитељ (управник) школе; фабр. – фабрика

The task of this research is to point out the basic contents of domestic craft and craftwork in Drežnica, at the junction of three borders between Gorski kotar, Croatian coastline and Lika, in the late XIX and the first half of XX century, during the period when these activities were flourishing. In this context, the most important geographical and demographical data on Drežnica and its villages are viewed, the basic contents of domestic craft, different kinds of craftwork and their products, craftsmen's education in the period from 1900 until 1945 through the Serbian Economic Society "The Tradesman", participation of women and men in homecraft and craftwork, the suffering of people and destruction of their products and cultural goods during World War II and the following colonisation of Bajmok and other places in Vojvodina by people from Drežnica and other places of Gorski kotar when, together with people, part of cultural goods also arrived in the new homeland. The research has shown that domestic craft and crafts in Drežnica are based on the general economic possibilities and needs of its population. The fertile tradition of practicing folk craftsmanship and crafts is an expression of the way of life in those days where women were sovereign in homecraft, the production of linen, cloth, knitwear, clothes and other products created on this basis, whereas men were sovereign in cutting woods, wood processing and the transport of timber, as well as in many other crafts. The only craft equally shared by both men and women was sewing. In the periods from 1900-1913 and 1920-1945, 124 boys from Drežnica learned crafts through the Serbian Economic Society "The Tradesman". In the first mentioned period they learned 14 and in the latter 23 crafts. Unfortunately, there are no data about the girls, most likely because there were no female apprentices from Drežnica. Sources testify there were 155 craftsmen in Drežnica in 1938. Given the fact that there was a much larger number of craftsmen than there were students learning the crafts through "The Tradesman", one can assume that either the boys went to learn crafts in other ways, other than through the already mentioned society, or the number included the semi-professional craftsmen who acquired the craftsmanship skills not by education but by learning from craftsmen from Drežnica and other places, who were educated. The educated craftsmen, therefore, taught their relatives, neighbours, friends and others, so a much larger number of people dealt with crafts, especially those related to wood, which could be abundantly found. Things they made by hand, as well as they themselves, perished during World War II. The warfare destroyed not only people, but also the things they created, their cultural inventory. What was left of it mainly survived because people hid it in dugouts. Unfortunately, we will never be able to establish the exact inventory of destroyed cultural goods. Part of it, that survived, was taken to Bajmok during the colonisation at the end of 1945 and in the middle of March and in the autumn of 1946 as well as in the later arrivals and matrimonies of girls, where it continued to live together with its owners in the changed natural-geographical and social conditions. It would be good to museologically process this cultural treasure in one of the future researches.